

Katarzyna Brodzińska¹

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Olsztyn

Program rolnośrodowiskowy i jego zakres realizacji w aspekcie rozwoju rolnictwa i ochrony środowiska

Agri-environmental programme and its performance with respect to agricultural development and environmental protection

Abstract. The aim of this article was to show the best experiences of agri-environmental programme in the EU countries with particular regard paid to the agri-environmental programme which was realized in Poland in years 2004-2006. The data were taken from the Agency for Agriculture Restructuring and Modernisation, EUROSTAT and the reports by European Commission, European Environmental Agency and World Wildlife Fund for a living planet. The European Union countries experiences showed that realization of agri-environmental programmes can give good environmental results. It is necessary to adjust packages of the programme to the natural conditions and create good evaluation system which can help to control this programme. It will help to control differences between tasks and results in individual packages and better connect the agricultural development with the environmental protection.

Key words: agri-environmental programme, packages of the programme, direction of agricultural development

Synopsis. Celem pracy było przybliżenie najlepszych praktyk w zakresie realizacji programów rolnośrodowiskowych w krajach członkowskich UE ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń programu rolnośrodowiskowego realizowanego w Polsce w latach 2004-2006. Materiał badawczy stanowiły dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, EUROSTATu oraz wyniki raportów Komisji Europejskiej, Europejskiej Agencji Środowiska (EEA), WWF Światowego Funduszu Na Rzecz Przyrody. Z doświadczeń krajów UE wynika, że realizacja programów rolnośrodowiskowych może przynieść mierzalne efekty środowiskowe. Konieczne jest jednak dostosowanie pakietów programu do uwarunkowań przyrodniczych oraz stworzenie sprawnego systemu oceny, dzięki której programy te będą skutecznie monitorowane. Pozwoli to kontrolować różnice między zadaniami i rezultatami poszczególnych pakietów, a także lepiej zsynchronizować rozwój rolnictwa z ochroną przyrody.

Słowa kluczowe: program rolnośrodowiskowy, pakiety programu, kierunki rozwoju rolnictwa

Wprowadzenie

Rolno-środowiskowa polityka UE jest wyrazem poparcia dla określonych praktyk rolniczych, których celem jest ograniczenie nadmiernej intensyfikacji produkcji w gospodarstwach rolnych oraz ochrona środowiska i zachowanie krajobrazu wsi. W wyniku reformy Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) z 1992 roku kraje członkowskie zostały zobligowane do obowiązkowego wprowadzenia programów rolnośrodowiskowych. Reforma WPR z 2003 roku podtrzymała obowiązkowy charakter programów rolnośrodowiskowych dla państw członkowskich, pozostawiając je nadal

¹ Dr inż., email: katarzyna.brodzinska@uwm.edu.pl

opcjonalnymi dla rolników. Realizowane programy mają bowiem charakter dobrowolnych umów zawieranych z rolnikami zobowiązującymi się do realizacji określonych świadczeń w swoim gospodarstwie rolnym na rzecz środowiska.

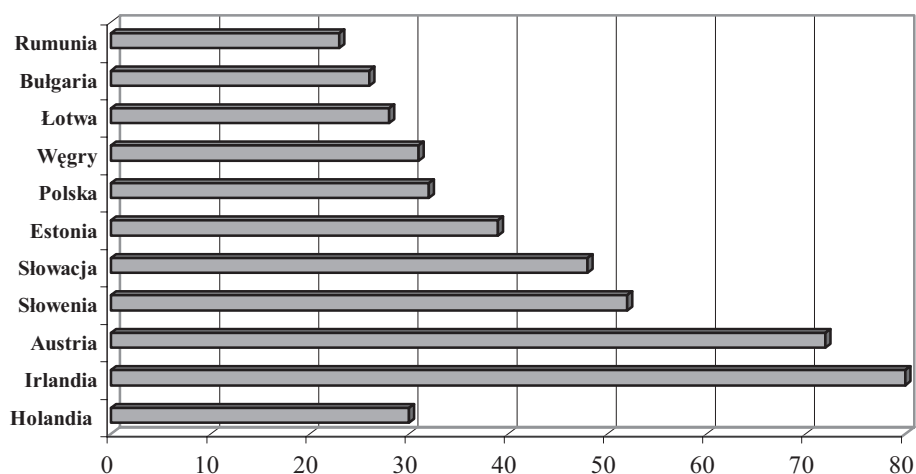
W krajach członkowskich realizowane są dwa typy programów rolnośrodowiskowych: strefowe (zawężone do ściśle określonych obszarów i związane głównie z ochroną różnorodności biologicznej) oraz horyzontalne, które mogą być realizowane na całym obszarze poszczególnych krajów. Każdy kraj członkowski opracowuje swój własny program rolnośrodowiskowy, który powinien precyzyjnie określać problemy i definiować cele, gdyż tylko wtedy można mieć pewność, że pieniądze wydane na programy dadzą oczekiwane efekty środowiskowe. Jednakże prawdziwą sztuką jest takie zdefiniowanie celów, które pozwoli znaleźć sposób na rozwój rolnictwa bez utraty istniejących wartości przyrodniczych i jednocześnie przyczyni się do poprawy stanu środowiska. Skuteczność programów rolnośrodowiskowych zależy nie tylko od ilości środków finansowych, ale również od racjonalnego zróżnicowania płatności w ramach poszczególnych pakietów. I chociaż studia przypadków przebadanych przez Europejską Agencję Środowiska dostarczają pod tym względem pozytywnych przykładów (m. in. poprawa struktury krajobrazu, ograniczenie negatywnych skutków rolnictwa dla środowiska, ochrona siedlisk i gatunków chronionych), inne badania dowodzą jednak, że wpływ istniejących programów rolnośrodowiskowych na środowisko może być bardzo nierównomierny [Klein, Sutherland 2003]. W związku z powyższym szczególnie ważne jest wspieranie wymiany doświadczeń w zakresie najlepszych praktyk pomiędzy państwami członkowskimi UE. Celem artykułu jest przybliżenie najlepszych praktyk w zakresie realizacji programów rolnośrodowiskowych w krajach członkowskich UE ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń realizowanego w Polsce w latach 2004-2006 programu rolnośrodowiskowego.

W artykule wykorzystano dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, EUROSTATu oraz wyniki raportów Komisji Europejskiej, Europejskiej Agencji Środowiska (EEA), WWF Światowego Funduszu Na Rzecz Przyrody.

Realizacja programów rolnośrodowiskowych w wybranych krajach UE

Programy rolnośrodowiskowe są obowiązkowe dla każdego z państw członkowskich UE, ale zakres i środki finansowe przeznaczone na współfinansowanie programów podlegają decyzji każdego z tych państw. W krajach „starej 15-ki UE” w latach 2000-2006 wydatki na programy rolnośrodowiskowe stanowiły średnio 46,7% środków przeznaczonych ogółem na rozwój obszarów wiejskich, przy czym wydatki te stanowiły największy odsetek w Szwecji (82,8%), Austrii (64,0%), Włoszech (62,6%), Danii (52,5%), Finlandii (52,2%), Niemczech (50,9%). Poniżej średniej unijnej znalazły się Wielka Brytania (44,7%), Irlandia (38,8%), Portugalia (37%), Belgia (35,2%), Francja (34,9%) i Luksemburg (33,3%). Zdecydowanie najniższy odsetek środków na programy rolnośrodowiskowe przeznaczono w Grecji (15,8%), Holandii (22,6%) i Hiszpanii (23,6%), niemniej jednak prawie we wszystkich państwach członkowskich można zaobserwować stopniowy wzrost finansów przeznaczanych na programy rolnośrodowiskowe [Bartoszuk i inni 2004]. Z kolei przeprowadzona analiza statystyczna na potrzeby raportu oceny IRENA, pozwoliła na wyłonienie obszarów, na których programy rolnośrodowiskowe oraz

rolnictwo ekologiczne pokrywają się z regionami, w których udział siedlisk rolniczych na obszarach Natura 2000 jest bardzo wysoki. Jeśli istnieje duże pokrycie statystyczne, można przyjąć, że instrument polityki został właściwie ukierunkowany. Z raportu wynika, że w krajach takich jak Hiszpania, gdzie środki te są niewielkie, jest obszar na którym program rolnośrodowiskowy w ponad 50% pokrywa się z obszarami Natura 2000. Jednak największe pokrywanie się udziału siedlisk rolniczych na obszarze Natura 2000 z obszarami objętymi programami rolnośrodowiskowymi oraz obszarami rolnictwa ekologicznego w 2004 r. miało miejsce we Włoszech, Austrii, południowej Francji, północnej Szwecji i Finlandii, północnej Hiszpanii i Portugalii, a także w Irlandii i Wielkiej Brytanii [Ocena... 2006]. Spośród krajów, które w tym okresie kandydowały do UE najwięcej funduszy, bo 4%, na programy rolnośrodowiskowe w ramach SAPARD zaplanowały Węgry i Łotwa, nieco mniej (3%) Czechy i Słowacja, natomiast Bułgaria, Estonia, Polska, Rumunia po 2%, a najmniej Litwa (1%)².

Rys 1. Udział środków przeznaczonych na oś 2 (środowisko) w ramach PROW 2007-2013 w wybranych krajach UE, %

Fig. 1. Participation of funds assigned to realization of pivot 2 (environment) in rural development programmes in 2007-2013 in selected EU member states, %

Źródło: [Kozłicka 2007]

W nowym okresie programowania 2007-2013 ramy prawne oraz szczegółowe warunki i zasady stosowane do finansowania z budżetu Unii Europejskiej wydatków na wspólną politykę rolną, w tym wydatków na rozwój obszarów wiejskich, zostały określone w rozporządzeniach Rady (WE) nr 1290/2005 oraz nr 1698/2005. Zgodnie z art. 17 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 wkład finansowy Unii Europejskiej na realizację osi 2 (środowiskowej) wynosi nie mniej niż 25% całkowitego wkładu EFFROW w program. Uwzględniając to kryterium poszczególne kraje członkowskie przeznaczają na realizację osi środowiskowej w nowym PROW 2007-2013 środki finansowe w różnym

² dane Komisji Europejskiej

wymiarze. Z dostępnych danych wynika, że w krajach „starej” 15-ki finansowanie działań środowiskowych jest dalej w znacznym stopniu zróżnicowane, przy czym widoczny jest wzrost finansowania osi środowiskowej w krajach, w których odsetek środków na ten cel był najniższy. Z kolei alokacja środków na oś środowiskową w krajach, które przystąpiły do UE w roku 2004 waha się od 28% (Łotwa) do 52% (Słowenia) ogółu środków PROW 2007-2013. Natomiast kraje, które wstąpiły do UE w 2007 r. (Rumunia, Bułgaria) zaplanowały środki na oś środowiskową w zasadzie na poziomie wymaganego minimum, czyli w granicach 25% ogółu środków PROW (rys. 1).

W krajach Unii Europejskiej można odnotować znaczące różnice w realizacji programów rolnośrodowiskowych. Przykładowo w Austrii objętych nimi jest 78,2% rolników i 67,8% powierzchni użytków rolnych, w Finlandii odpowiednio 77,2% i 86,9%, Szwecji 63,7% i 51,6%. Z większą rezerwą podchodzą natomiast do programów rolnośrodowiskowych kraje-weterani wspólnoty, jak Belgia (2,8% rolników i 1,7% użytków rolnych) oraz Holandia (odpowiednio 5,9% i 1,9%) [Gotkiewicz i Mickiewicz 2007]. W Polsce w 2006 roku program rolnośrodowiskowy realizowany był w co 25-tym gospodarstwie rolnym (4% ogółu gospodarstw) na obszarze 6,32% powierzchni UR. Tak duże zróżnicowanie wynika najprawdopodobniej ze złożoności programów, różnic kulturowych, różnych priorytetów w poszczególnych krajach, różnych limitów finansowych na współfinansowanie programów, a także z nieprzygotowanej w niektórych krajach administracji.

Poszczególne państwa członkowskie dysponują pełną dowolnością odnośnie zakresu wprowadzania programów rolnośrodowiskowych. Najbardziej zróżnicowany spośród wdrażanych w krajach UE program rolnośrodowiskowy ma Austria, gdzie pakiety dopłat odpowiadają zastosowanym działaniom przy zróżnicowanej produkcji, w związku z czym każda działalność ma odzwierciedlenie w osobnej, udokumentowanej płatności. Rolnicy są poza tym zobowiązani do realizacji pakietu podstawowego, niepłatnego (ograniczone nawożenia, przestrzeganie kodeksu dobrej praktyki rolniczej). Realizacja programu rolnośrodowiskowego w tym kraju przyczyniła się do ograniczenia intensywnego rolnictwa (produkcja rolnicza po zastosowaniu programu przez rolników spadła o 5%), a w niektórych rejonach kraju, gdzie były porzucone gospodarstwa, program pozwolił utrzymać te obszary w kulturze (pośrednio wpłynął na rozwój agroturystyki) i zapobiegł ich wyludnieniu. Należy również podkreślić, że wniosek rolnośrodowiskowy w Austrii jest prosty i nowelizowany corocznie w oparciu o dane dotyczące aktualnej sytuacji poszczególnych pól i stad zwierząt [Niewęglowska 2003].

Irlandzki program może być realizowany niejako dwuetapowo, jeśli rolnik zrealizuje 11 działań na rzecz ochrony środowiska (w tym m.in. ograniczone nawożenie zależne od wyników badania gleby, regulowany wypas zwierząt, zabezpieczenie cieków wodnych, utrzymanie ostoi dzikiej przyrody, renowacja użytków ekologicznych, ograniczenia w stosowaniu pestycydów, ochrona cech charakterystycznych krajobrazu i miejsc stanowisk archeologicznych, poprawa wyglądu wizualnego gospodarstwa, konieczność ukończenia przez rolników uczestniczących w programie kursów związanych z programem rolnośrodowiskowym) ma możliwość realizacji jednego z sześciu dodatkowych działań uzupełniających (ochrona ostoi dzikiej przyrody, ekstensywne wypasanie owiec na terenach ostoi dzikiej przyrody, hodowla lokalnych ras zwierząt, które są zagrożone wyginieciem, długoterminowe odłogowanie użytków na brzegach rzek, udostępnienie gospodarstw dla zwiedzających, stosowanie rolnictwa ekologicznego). Na uwagę zasługuje fakt, że stawki płatności w irlandzkim programie rolnośrodowiskowym rzadko ulegają

zmianie (tylko raz od 1994 roku). Ponadto skutki programu rolnośrodowiskowego zostały objęte zintegrowanym monitoringiem, który obejmuje aspekty biologiczny, przestrzenny, historyczny i socjoekonomiczny. Biologiczny monitoring ocenia np. bioróżnorodność owadów na wskazanym terenie, a monitoring przestrzeni jakościowe zmiany środowiska naturalnego.

Program rolnośrodowiskowy w Polsce

Program rolnośrodowiskowy realizowany w Polsce w ramach PROW 2007-2013 znacznie różni się od programu, w którym mogli uczestniczyć rolnicy w latach 2004-2006. Przede wszystkim zrezygnowano z tzw. stref priorytetowych³ i rolnicy mogą realizować wszystkie pakiety na terenie całego kraju, ponadto zmieniła się zarówno liczba pakietów, bo doszły trzy nowe, a dwa z poprzednich zostały połączone, jak i wysokości płatności w ramach poszczególnych pakietów.

Z danych ARiMR wynika, że w latach 2004-2006 największym zainteresowaniem rolników cieszył się pakiet ochrona gleb i wód, na który złożono 51496 wniosków. Pakiet ten był realizowany na ponad 60% całego arealu programu rolnośrodowiskowego. Dużym powodzeniem cieszył się również pakiet rolnictwa ekologicznego realizowany na 23% powierzchni użytków rolnych objętych programem rolnośrodowiskowym (11988 wniosków). Stosunkowo niewielkie było natomiast zainteresowanie rolników pakietem rolnictwo zrównoważone (2085 wniosków) oraz tworzenie stref buforowych (105 wniosków) [ARiMR... 2007].

Jednym z celów zmian wprowadzonych w programie rolnośrodowiskowym na lata 2007-2013 było większe zainteresowanie rolników pakietami, które nie cieszyły się zbyt dużą popularnością w realizowanym w latach 2004-2006 programie rolnośrodowiskowym [Program... 2007].

Z danych ARiMR⁴ wynika, że znacznie wzrosło zainteresowanie pakietem rolnictwo zrównoważone, na które złożono 3848 wniosków (w roku 2005 było to 1234, 2006 r. 452 i w 2007 r. 399 wniosków). Ze względu na brak danych dotyczących obszaru, na którym realizowany będzie ten pakiet, sam wzrost liczby wniosków pozwala przypuszczać, że wprowadzone zmiany (możliwość realizacji pakietu na obszarze całego kraju, wzrost płatności do 360 zł/ha gruntów ornych) miały wymierny wpływ na wzrost zainteresowania tym pakietem. Należy jednocześnie zwrócić uwagę na zróżnicowane zainteresowanie pakietem rolnictwo zrównoważone w obrębie poszczególnych województw. Najwięcej wniosków złożyli rolnicy z woj. kujawsko-pomorskiego (1111) najmniej natomiast rolnicy

³ Łączny obszar wydzielonych geograficznie 69 stref priorytetowych stanowił około 32% powierzchni kraju, z czego użytki rolne zajmowały około 55% powierzchni. W strefach tych rolnicy mieli do dyspozycji większy zestaw możliwych działań rolnośrodowiskowych, mogli dodatkowo realizować następujące pakiety: rolnictwo zrównoważone, utrzymywanie łąk ekstensywnych i utrzymywanie pastwisk ekstensywnych. Realizacja pakietu polegała więc na przywracaniu lub zachowaniu ekstensywnych wypasów na półnaturalnych pastwiskach w sposób gwarantujący utrzymanie ich walorów florystycznych i miejsc przebywania gatunków zagrożonych wyginięciem.

⁴ Dane na dzień 30.05.2008 r. Ponieważ wnioski o przystąpienie do programu rolnośrodowiskowego według nowych zasad przewidzianych na lata 2007-2013 można było składać od dnia 15 marca do 15 maja (do 9 czerwca rolnicy mogą składać jeszcze wnioski z sankcjami, poegającymi na obniżeniu stawki płatności za każdy dzień roboczy spóźnienia), dane ostateczne o liczbie złożonych w 2008 r. wniosków nie powinny się jednak w sposób znaczący zmienić.

z woj. opolskiego (32), śląskiego (38) i lubuskiego (39). Jeśli jednak porównamy liczbę złożonych przez rolników wniosków na realizację pakietu rolnictwo zrównoważone z liczbą wniosków na pakiet ochrona gleb i wód, który polega na stosowaniu międzyplonów w celu zwiększenia udziału gleb z okrywą roślinną w okresie jesienno-zimowym, to nasuwają się pewne spostrzeżenia. Wyraźnie można zauważyć, że liczba złożonych wniosków jest zdecydowanie najwyższa w trzech województwach: lubelskim (1425), wielkopolskim (1374) i kujawsko-pomorskim (1332), ale jedynie w woj. kujawsko-pomorskim liczba wniosków na realizację pakietów rolnictwo zrównoważone i ochrona gleb i wód jest zbliżona. Nie oznacza to oczywiście, że w tym województwie gospodarstwa rolne realizują jednocześnie oba te pakiety, chociaż jest to bardzo prawdopodobne. Natomiast procent gospodarstw, które wnioskowały w 2008 r. jednocześnie o realizację tych dwóch pakietów nie mógł być większy niż 21,7% w województwie wielkopolskim i 14,9% w lubelskim. A zatem w województwie lubelskim 85%, a wielkopolskim 78,3% uczestniczących rolników łączyło pakiet ochrona gleb i wód z innymi pakietami, bądź realizowało wyłącznie ten pakiet. Z danych w tabeli 1. wynika, że pakiet ochrona gleb i wód mógł być realizowany łącznie z pakietem ekstensywne trwałe użytki zielone. W zasadzie trudno stwierdzić w jakim stopniu przystąpienie do programu rolnośrodowiskowego wpłynie na ekstensyfikację produkcji rolniczej, a w jakim jest to wykorzystywanie istniejących warunków naturalnych (np. ekstensywnie użytkowanych łąk i pastwisk) jedynie w celu poprawy warunków finansowych tych gospodarstw rolnych.

Tabela. 1. Liczba złożonych wniosków i pakietów realizowanych w ramach tych wniosków (stan na 30.05.2008 r.)
Table 1. Number of project applications and packages realized in these projects (state of 30.05.2008)

Województwo	Liczba złożonych wniosków	Liczba pakietów realizowanych w ramach złożonych wniosków						
		RZ	RE	ETUZ	ZZZGR	ZZZGZ	OGIW	SB
dolnośląskie	834	64	271	592	16	52	232	6
kujawsko-pomorskie	2044	1111	79	770	31	36	1332	8
lubelskie	2307	209	326	1491	69	116	1425	12
lubuskie	524	39	151	386	10	4	126	6
łódzkie	897	65	66	238	58	27	652	5
małopolskie	1581	227	559	809	226	353	413	13
mazowieckie	1984	250	326	1216	79	64	807	14
opolskie	228	32	15	42	4	8	187	2
podkarpackie	1587	219	385	977	92	43	423	9
podlaskie	1665	198	432	1092	28	76	668	3
pomorskie	1280	358	166	776	9	54	656	18
śląskie	313	38	60	145	31	37	137	4
świętokrzyskie	1852	281	265	989	123	18	885	5
warmińsko-mazurskie	1176	265	400	660	19	31	377	7
wielkopolskie	2060	298	125	1045	65	48	1374	13
zachodniopomorskie	1016	194	378	531	14	16	445	6
Razem	21348	3848	4004	11759	874	983	10139	131

RZ – rolnictwo zrównoważone, RE – rolnictwo ekologiczne, ETUZ – ekstensywne trwałe użytki zielone, ZZZGR – zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie, ZZZGZ - zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie, OGIW – ochrona gleb i wód, SB – strefy buforowe

Źródło: dane ARiMR

Pakiet ekstensywne trwałe użytki zielone to połączenie dawnych pakietów „utrzymywanie łąk ekstensywnych” i „utrzymywanie pastwisk ekstensywnych”, a jego celem jest ekstensywna gospodarka zarówno na łąkach, jak i na pastwiskach. Zasadnicze wymogi tego pakietu to opóźnienie terminu koszenia łąk do 1 czerwca, ograniczenie nawożenia i stosowanie techniki koszenia od środka pola do zewnątrz (co pozwala schowanym w trawie zwierzętom na ucieczkę przed kosiarką), a w przypadku pastwisk ograniczona obsada w zależności od użytkowania (pastwiskowe 0,5-1,0 DJP/ha, kośnopastwiskowe 0,3 DJP/ha i obciążenie nie większe niż 10 DJP/ha). Dopłata w tym pakiecie wynosi 500 zł do hektara gruntu użytkowanego jako trwałe użytki zielone. Zainteresowanie realizacją tego pakietu było duże, złożono 11759 wniosków (w poprzednim niejszych było to również około 3-3,5 tys. wniosków rocznie. Utrzymywanie się liczby wniosków na realizację tego pakietu na stałym poziomie, może świadczyć, że zmiana płatności na realizację niektórych wariantów tego pakietu (zwiększenie dopłat do upraw warzywniczych oraz wydzielenie w uprawach sadowniczych grupy roślin niskonakładowych, ze znacząco mniejszą dopłatą, a w przypadku ekologicznych użytków zielonych obowiązek przeznaczania plonu na paszę dla zwierząt) nie wpłynęło jednak na zmniejszone zainteresowanie rolników realizacją tego pakietu [Brodzińska 2007]. W pakiecie tym o dopłaty wnioskowali rolnicy, którzy chcą przestawić swoje gospodarstwo na produkcję metodami ekologicznymi. W zależności od rodzaju upraw uzyskują oni dodatkową dopłatę w wysokości od 260 zł/ha (użytki zielone z certyfikatem) do 1800 zł/ha (uprawy sadownicze w okresie przestawiania). Dopłaty w tym pakiecie zależą od rodzaju upraw i tego, czy gospodarstwo jest w okresie przestawiania czy też posiada już certyfikat produkcji ekologicznej. Najwięcej wniosków na realizację pakietu „rolnictwo ekologiczne” złożyli rolnicy w województwie małopolskim (559) i podlaskim (432). Jednocześnie należy zauważyć, że to właśnie rolnicy z województwa małopolskiego złożyli najwięcej wniosków na realizację pakietów mających na celu ochronę zagrożonych zasobów genetycznych roślin i zwierząt (zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie 226, czyli 25,8% ogółu wniosków, zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie 353, czyli 35,9% ogółu wniosków). Pakiet dotyczący zachowania zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie, pod nazwą „ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich” był realizowany również w ramach PROW 2004-2006. W sumie w tym okresie złożono 786 wniosków (w 2005 r. 461, w 2006 r. 196 i w 2007 r. 129) dotyczących hodowli tradycyjnych ras zwierząt gospodarskich takich, jak bydło, konie, owce. Warunkiem koniecznym przy realizacji tego pakietu jest wpisanie zwierząt do ksiąg hodowlanych i objęcie stada programem ochrony zasobów genowych. Jak wynika z dostępnych danych ARiMR, w 2008 r. złożono na realizację tego pakietu 983 wnioski, trudno jednak stwierdzić, na ile ten wzrost zainteresowania był spowodowany włączeniem do pakietu trzody chlewnej (rasy złotnicka biała i pstra oraz puławska), na ile zwiększeniem liczby ras pozostałych zwierząt objętych pakietem, a na ile pakiet ten wpisał się w koncepcję gospodarstw realizujących ekologiczną ścieżkę rozwoju. W tym roku po raz pierwszy o wsparcie starać się mogli również rolnicy uprawiający tradycyjne lokalne odmiany roślin. Jak już wspomniano, najwięcej wniosków na realizację pakietu „zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie” złożyli rolnicy z województwa małopolskiego (226). W sumie jednak zainteresowanie było wysokie, w kraju złożono 874 wniosków.

Podsumowanie

Z doświadczeń krajów UE, które już od ponad 15-tu lat realizują programy rolnośrodowiskowe wynika, że ich wprowadzenie może przynieść mierzalne efekty środowiskowe i przyczynić się do rosnącej odpowiedzialności rolników za stan zasobów przyrodniczych i jakość produkcji towarowej. Konieczne jest jednak podnoszenie świadomości społecznej i zmiana nastawienia rolników realizujących program rolnośrodowiskowy, z czysto komercyjnego na prośrodowiskowe.

Przykład Austrii i Irlandii pokazuje, że skuteczność programu rolnośrodowiskowego zależy przede wszystkim od dostosowania pakietów programu do uwarunkowań przyrodniczych w danym regionie. Regionalizacja dostępności pakietów w ramach programu rolnośrodowiskowego w Polsce z pewnością zapobiegłaby rozwojowi gospodarstw rolnych, które uczestniczą w programie głównie z chęci maksymalizacji korzyści finansowych z hektara posiadanych użytków rolnych. Przeprowadzone na podstawie dostępnych danych ARiMR analizy wykazały, że np. w województwach wielkopolskim i lubelskim gospodarstwa rolne uczestniczące w programie rolnośrodowiskowym mogą intensyfikować produkcję roślinną. Należałoby zatem uważnie prześledzić realizowane w tych regionach w ramach programu rolnośrodowiskowego pakiety, by stwierdzić, w jakim stopniu przyczyniają się one do zmniejszenia produkcji rolnej, a na ile służą głównie realizacji celu ekonomicznego rolników. Nie tylko doświadczenia krajów UE (np. Irlandii), ale również doświadczenia z realizacji programu rolnośrodowiskowego w latach 2004-2006 w Polsce pokazują, że niezwykle ważne jest stworzenie sprawnego systemu oceny, dzięki której programy te będą skutecznie monitorowane, ocenione i osądzone, co pozwoli kontrolować różnice między zadaniami i rezultatami poszczególnych pakietów.

Literatura

- ARiMR – trzy lata po akcesji. [2007]. Wyd. ARiMR, Warszawa.
- Bartoszek H., Dembek W., Dobrzyńska N., Marczakiewicz P., Kołomyjska I., Liro A., Maciejczak M., Bałtromiuk A. [2004]: Perspektywy wdrażania programów rolnośrodowiskowych w Polsce na przykładzie Doliny Biebrzy. Wyd. WWF, ss. 71-79.
- Brodzińska K. [2007]: Realizacja programu rolnośrodowiskowego w województwie warmińsko-mazurskim. *Woda – Środowisko – Obszary wiejskie*, t. 7, z. 2a (20), ss. 71-81.
- Gotkiewicz W., Mickiewicz B. [2007]: Problemy i dylematy polskiego programu rolnośrodowiskowego. *Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych*, nr 521, ss. 117-124.
- Jermaczek A., Pawlaczek P. [2004]: Natura 2000 u progu – ochrona elementów europejskiego dziedzictwa przyrodniczego w Polsce. Wyd. WWF.
- Klein D., Sutherland W. J. [2003]: How effective are agri-environment schemes in conserving and promoting biodiversity? *Journal of Applied Ecology* nr 40, ss. 947-967.
- Koźlicka K. [2007]: Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 w wybranych krajach UE Tryb dostępu: www.fapa.com.pl.
- Niewęglowska G. [2003]: Polski program rolnośrodowiskowy na tle programów Unii Europejskiej. IEiGŻ, Warszawa.
- Ocena integracji ochrony środowiska z polityką rolną. [2006]. EEA Briefing 2006/01. European Environment Agency, Kopenhaga.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013) [2007]. MRiRW, Warszawa.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1290/2005 z dnia 21 czerwca 2005 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* z dnia 11.08.2005.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* z dnia 21.10.2005

The integration of environment into EU agriculture policy – the IRENA indicator – based assessment report [2006]: European Environment Agency, Kopenhaga.